

Anmeldelser

Anne Mette Hjort

Tanker omkring køn og naturvidenskab

Evelyn Fox Keller: *Reflections on Gender and Science*. Yale University Press, New Haven 1985.

Den naturvidenskabelige aktivitet er for mange radikale feminister det fundamentale udtryk for androcentriske drifter og interesser. Og dog er denne ligestilling af mandlighed med naturvidenskab grunden til, at de radikale feminister bliver indblandet i modsigelser, som mildest talt er foruroligende. For eksempel vedrørte et af de væsentligste punkter på dagsordenen ved de radikale feministiske forsamlinger i New York sidst i tresserne de forskellige midler, som kunne muliggøre et indgreb i den naturlige forplantningscyklus og dermed overflødig gøre kønslig omgang. Kunstig sædooverføring blev fremhævet som det mest fremragende middel til at nå dette mål. Men forhåbningen om yderligere fremskridt inden for dette forskningsområde måtte netop forudsætte medvirken fra naturvidenskabelige forskere.

Således stod New York-gruppen over for en fundamental modsigelse: kvindelig kontrol over forplantningscyklussen kunne åbenbart kun opnås, hvis de radikale feminister var villige til at fæste lid til de mandligt beherskede naturvidenskabelige forskningsinstitutioner. Det dilemma, som New York-feministerne stod overfor, var imidlertid blot resultatet af en uacceptabel hurtig og overfladisk forudsætning om, at naturvidenskab er androcentrisk af væsen. Evelyn Fox Kellers *Reflections on Gender and Science* betegner et vigtigt fremskridt inden for feministisk teori, for skønt hun antyder, at der foreligger en indre sammenhæng mellem naturvidenskab (som vi kender den) og køn, og skønt hun insisterer på, at disse begrebers semantik er betinget af sociale forhold, afviser Fox Keller den radikale forestilling, som hævder, at naturvidenskab nødvendigvis tjener det mandlige køns interesser. For Fox Keller er det radikale feministiske standpunkt angående naturvidenskaben både farligt og dogmatisk, eftersom det overser muligheden for en naturvidenskabelig praksis, som både er fri for kønsfordomme og vejledt af interessen i menneskelig emancipation.

På grund af sit køn og uddannelse inden for matematik og biofysik besidder Fox Keller den baggrund, som man forventer af en forsker, der påtager sig at udføre en analyse af de interne forbindelser mellem køn og naturvidenskab. *Reflections on Gender and Science* er inspireret af særlige overbevisninger og er frugten af bl.a. ti års forskning i naturvidenskabernes filosofi. 1) Fox Keller's filosofi

omkring naturvidenskaberne er feministisk orienteret, idet hun vil præsentere naturvidenskabernes psykosociologiske kendetegn på en måde, der gør det muligt at præcisere, hvorvidt særlige historiske opfattelser af kønsforskelle har bidraget til selve dannelsen af de begreber, som anvendes i naturvidenskabelige forklaringer. 2) Skønt Fox Keller tager afstand fra de relativistiske fortolkninger af Thomas Kuhn's filosofiske standpunkt, er hun betydelig influeret af Kuhn's *Structure of Scientific Revolutions*. Fox Keller fremlægger en konservativ fortolkning af Kuhn's berømte, måske berygtede, udtalelser angående paradigmeforandringer, og hun er fuldstændig overbevist om tilstrækkeligheden i Kuhn's opfattelse af den fundamentale logik, som driver naturvidenskabelig udvikling. Ifølge Fox Keller kan Kuhn's store gennembrud bedst karakteriseres som en afvisning af den udbredte forestilling om, at naturvidenskabelig udvikling udelukkende drejer sig om den autonome udfoldelse af naturvidenskabens immanente logik. I stedet hævder Kuhn, at udviklingen af naturvidenskabelige teorier med forøget forklaringskapacitet også involverer spørgsmål, som hverken er dikteret af empiriske beviser eller af teoretisk nødvendighed. 3) I sit forsøg på at udarbejde en psykosociologi over naturvidenskabelig viden, benytter Fox Keller den psykoanalytiske teori, som kaldes for objektrelations-teorien. Selv om Fox Keller anerkender nogle af de androcentriske fordomme, der præger denne teori, er hun dog overbevist om dens forklarende evne og om mulighederne for at forbedre den. Nancy Chodorow's, Carol Gilligan's og Jean Baker Miller's offentliggjorte forskningsresultater byder netop på de nødvendige fremskridt.

Det er indlysende, at læsere, som deler Fox Keller's teoretiske overbevisninger, vil være mest imponeret af hendes analyse af relationerne mellem kønsforskel og naturvidenskab. Alligevel vil *Reflections on Gender and Science* være af stor interesse for alle dem, som tror, at sociale betingelser delvis bestemmer videnskabelige påstande, og at den sociale formning af videnskabsmandens subjektivitet har betydning for de spørgsmål og forklaringer, som bliver formuleret inden for de naturvidenskabelige institutioner. I *Reflections on Gender and Science* formuleres et standpunkt angående naturvidenskabens praksis og præstation, som ligger mellem de sædvanlige holdninger. Med udbredelsen af en neo-romantisk og allergisk reaktion over for naturvidenskaberne på den ene side og et neo-konservativt forsvar for naturvidenskabernes iboende værdi på den anden vil mange læsere sikkert anerkende betimeligheden af et argument, som forsøger at gøre rede for naturvidenskabernes effektivitet, samtidig med at det understreges, at naturvidenskabernes mål må drøftes af samfundets medlemmer. Fox Keller stiler efter en vanskelig balance, og man kan forudse, at visse læsere hurtigt vil assimilere hendes holdning til én af de yderliggående positioner, hvilket hun

netop søger at undgå. I denne anmeldelse vil jeg først fremlægge en kort oversigt over værkets indhold og derefter enkelte kritiske bemærkninger.

Reflections on Gender and Science omfatter ni artikler, som er samlet i tre afsnit med tre korte indledninger. To af artiklerne har tidligere været udgivet. »Baconisk naturvidenskab: beherskelsens og lydhedens kunst« udkom i *The Philosophical Forum* i 1980 og »Køn og naturvidenskab« blev først udgivet i *Psychoanalysis and Contemporary Thought* i 1978. I det første afsnit analyserer Fox Keller relationen mellem køn og naturvidenskab fra et historisk synspunkt, og i andet afsnit er hendes fremgangsmåde psykoanalytisk. I det sidste afsnit beskæftiger Fox Keller sig med konkrete naturvidenskabelige problemer og med naturvidenskabernes filosofi.

I første afsnit: »Den historiske forening af bevidsthed og natur« forsøger Fox Keller at bevise, at man i Vestens kultur ofte har udtrykt forholdet mellem subjektet og objektet i seksuelle metaforer. Hun hævder, at opfattelserne af køn varierer historisk, og at disse variationer delvis kan forklare ændringerne i den vestlige forestilling om viden selv. I den første artikel behandler Fox Keller f.eks. forholdet mellem seksuelt billedsprog og viden i Platon's *Dialoger*. Hun understreger kærlighedens betydning for den Platoniske erkendelsesteori, den kendsgerning at sandhedens nærvær, selve berøringen med ideerne, er et spørgsmål om kærlighed. Fox Keller påstår, at Platon skelnede mellem to kærlighedskategorier. Den ene kategori omfattede heteroseksuel og underdanig homoseksuel kærlighed, såvel som det erotiske forhold mellem ulige partnere. Heroverfor fandtes en højere form for kærlighed, det pæderastiske forhold mellem ligestillede partnere, som Platon tænkte på, når han forbandt viden og kærlighed. For Platon omfattede naturen både et logisk og et fysisk aspekt, og viden var et spørgsmål om at nærme sig naturen i dens logiske dimension. Fox Keller argumenterer meget overbevisende for, at Platon netop så denne forbindelse mellem naturens evige former og filosofen i den homoseksuelle kærligheds billede. På den anden side indebar kontakten med naturens rent fysiske dimensioner en nedsynkning i det sanselige, som Platon sammenlignede med den heteroseksuelle kærligheds forsyndelser og vildfarelser. Keller's pointe er, at Platon efterlod Vestens kultur med såvel et sæt distinktioner, f.eks. den mellem den logiske og fysiske natur, som med et sæt ligheder, f.eks. den mellem kvindelighed og den fysiske natur, og hun insisterer på, at disse Platoniske synspunkter har haft en dybtgående indflydelse på selve definitionen af viden i den vestlige verden. De har endvidere bidraget til Vestens opfattelse af videnskabsmanden, natur og kvindelighed.

I andet afsnit af *Reflections on Gender and Science*: »Den indre verden af subjekter og objekter« analyserer Fox Keller forholdet mellem naturvidenskab og køn fra et psykoanalytisk synspunkt. Efter min mening er hendes ambition her trefoldig. Hun stræber efter at forklare nøjagtigt, hvad det er i den sociale formning af mænd som gør det naturvidenskabelige område til et tillokkende arbejdsfelt. Fox Keller prøver med andre ord at analysere de dybere psykologiske grunde til, at mænd er dominerende inden for naturvidenskaberne. Hun vil også gerne bevise, at der eksisterer en påfaldende sammenhæng mellem, hvad hun anser for den privilegerede naturvidenskabelige forklaringstype og autonomi-ambitionen, som hun mener er en væsentlig del af den mandlige forskers psykologi. Endelig diskuterer Fox Keller i dette afsnit nogle af måderne, hvorpå naturvidenskabens såkaldte kategorier ville kunne forandres, hvis kvinder eller en anden personlighedstype kom til at indtage en mere fremtrædende plads inden for naturvidenskabelig forskning. I den ideelle verden, som ligger hinsides kønsfordomme, vil, ifølge Fox Keller, den naturvidenskabelige personlighed og det naturvidenskabelige vidensideal bedst kunne beskrives af begreber som »dynamisk autonomi« og »dynamisk objektivitet.«

Værkets sidste afsnit bærer titlen: »Teori, praksis og idelogi i naturvidenskabernes udvikling.« Her diskuterer Fox Keller, hvad hun betragter som de to mest fremtrædende fortolkninger af kvanteteori: Københavnerskolens fortolkning og den statistiske opfattelse. Hun prøver at forklare, hvorfor disse to fortolkninger har haft en sådan succes, og hun hævder, at kvanteteoriens fulde implikationer stadigvæk venter på at blive formuleret. Hun tror, at man inden for det naturvidenskabelige fælleskab har undladt at anerkende kvanteteoriens fulde betydning på grund af en resterende og uforansvarlig troskab over for nogle af grundpillerne i det klassiske naturvidenskabelige paradigme. Fox Keller tilråder »... et mere beskedent forhold til en verden, hvori grænserne mellem subjektet og objektet anerkendes som aldrig at være helt tydelige, og hvori viden af enhver art aldrig er fuldstændig«.

Efter drøftelsen af kvanteteorien fremlægger Fox Keller en ny analyse, som ligeledes skal understøtte hendes generelle påstande. Med en diskussion af »Pacemaker-begrebets styrke i teorier angående sammenhobning i celleslim-skimmel« forsøger hun at bevise, at det naturvidenskabelige forskningsmiljø stadig hævder nødvendigheden af 'grundlæggerceller' for at igangsætte sammenhobning, på trods af at eksistensen af sådanne celler aldrig er blevet påvist. Hun hævder, at dette konkrete tilfælde af naturvidenskabelig egen-sindighed afslører en dybtliggende forpligtelse over for en opfattelse, hvori naturen betegnes som fuldstændig lovbestemt, en opfat-

telse som hun tidligere har sat i forbindelse med en særlig personlighedstype og med et særligt sex/kønssystem. Ifølge Fox Keller må celle-sammenhobning i *Dictyostelium discoideum* anses for at være et tilfælde af en selv-organiserende organisme, i hvilken differentiering spontant opstår inden for et uddifferentieret og homogent system. Fox Keller er overbevist om, at virkelige fremskridt kan opnås igennem en ændring i vores naturopfattelse: i stedet for at se naturen som fuldstændig lovbestemt skulle vi hellere se den som et selv-organiserende system, der spontant kan frembringe kompleksitet. Et sådant fremskridt vil efter Fox Keller's mening signalere en ændring i det dominante sex/kønssystem.

Selv om det i denne kontekst er umuligt at drøfte alle deltaljerne i Fox Keller's argumenter, skulle det være tydeligt, at *Reflections on Gender and Science* er et udfordrende og vidtrækkende værk. Som sådan vil det sikkert fremkalde en interessant diskussion, som vil sætte liv i den nuværende naturvidenskabelige filosofi. For så vidt hører værket til en ny og inspirerende tendens inden for denne filosofiske branche. Ved Keller's betoning af selv-organiserende systemer mindes man andre værker, der nylig er blevet udgivet, så som Ernst Jantsch's *The Self-Organizing Universe*, Paul Dumouchel's og Jean-Pierre Dupuy's *L'Auto-organisation* og Ilya Prigogine's og Isabelle Stenger's *La Nouvelle alliance*. Fox Keller's værk udkommer, med andre ord, på rette tid. Det giver dog anledning til enkelte kritiske bemærkninger: det er f.eks. ikke klart, om forfatterinden har påvist en intern forbindelse imellem det paradigmeskift, som antages at forekomme i nutidens naturvidenskab, og en formodet socio-psykologisk forandring af sex/kønssystemet. Tværtimod kan man hævde, de modeller af selvorganiserende systemer, som nu udarbejdes på grænsen mellem fysik og teoretisk biologi, mere præcist kan ses som produkterne af et kybernetisk og informations-teoretisk paradigme, som forbliver bundet til den klassiske naturvidenskabs drøm om det fuldstændige herredømme over naturen. Det er ikke desto mindre et faktum, at enkelte tænkere så som Francisco Varela og Humberto Maturana har søgt alternativer til den ingeniørmæssige holdning over for levende organismer. Alligevel må Fox Keller bevise, at disse alternativer er produkter af en ændring af sex/kønssystemet. Denne påstand, som er drivkraften i hele hendes projekt, vil tydeligvis kræve en hel del beviser, som ikke foreligger med dette værk. Den samme type vanskeligheder omgiver hendes påstande angående kvanteteorien, for det vil uden tvivl forbavse mange, at Københavnerskolens udlægning er for konservativ!

Reflections on Gender and Science anbefales dog under alle omstændigheder, for det er igennem en dialog med tænkere som Fox Keller, at vores stivnede forestillinger om naturvidenskaben udfordres og forbedres.